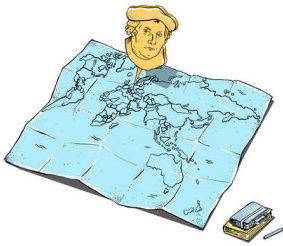

Luther moet op tafel blijven

Dr. Sabine Hiebsch.

foto patrick post

REFORMATIE - De lutherse kerk is opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland, maar de lutherse traditie moet zichtbaar blijven, vindt Lutherkenner Sabine Hiebsch. Daarom had ze vandaag bij de viering van 500 jaar Reformatie graag een lutherse voorganger gezien.

MAAIKE VAN HOUTEN

Hoe vaak heeft Lutherkenner Sabine Hiebsch dit soort vragen wel niet gehad: "O, zijn er nog lutheranen in Nederland?" En: "Hebben ze geen eigen kerk meer?"

"Het leuke van dit jubileumjaar is dat Luther op tafel is gekomen. Dat is een goed aanknopingspunt om te vertellen over de theologie van Maarten Luther, en over het Nederlandse lutheranisme", zegt Sabine Hiebsch, werkzaam aan de Theologische Universiteit in

Kampen, waar ze met ingang van vandaag is benoemd tot bijzonder hoogleraar op de Kooiman-Boendermaker-leerstoel voor Luther en de geschiedenis van het (Nederlandse) lutheranisme.

Vandaag wordt het jaar waarin 500 jaar Reformatie is herdacht afgesloten met twee vieringen in Utrecht (zie het kader hiernaast). Voor Hiebsch was het een druk jaar, ze werd meer dan eens gevraagd voor lezingen. Vaak in kerken, ook in de katholieke, de moederkerk waar Luther uit is gezet.

Hiebsch bestudeert Luther als wetenschapper. Maar ze kent de lutherse traditie ook van binnenuit. Ze is opgegroeid in een katholiek Duits gezin. Tijdens haar studie stapte ze over naar de protestantse kerk in het Rijnland. Ze studeerde af in de protestantse theologie. In Nederland werd ze lid van de lutherse kerk.

Ze benadrukt: "Spreek niet meer van de Lutherse kerk!" De lutherse kerk is er namelijk niet meer. De lutheranen zijn in 2004 samen met de hervormden en de gereformeerden opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Ze hebben daarin als kleinste partner met circa tienduizend zielen wel een aparte positie. Zo hebben ze hun eigen synode (kerkbestuur) gehouden, die een afvaardiging heeft in de generale synode. Hiebsch is zowel van de eigen synode als van de generale synode lid geweest, in totaal twaalf jaar.

De lutherse synode begeleidt lutherse gemeenten, die plaatselijk soms zelfstandig zijn en soms gefuseerd. De synode moet ook de lutherse traditie levend houden. Dat laatste is belangrijk, vindt Hiebsch, juist omdat de kerk is opgegaan in de PKN. "Je kunt pas één kerk zijn als je elkaars traditie kent. We hoeven de verschillen niet te beklemtonen, maar je moet wel weten wie je bent en waar je

vandaan komt. Anders word je kleurloos. En als je geen idee hebt van je eigen wortels, kun je ook niet in dialoog treden met anderen."

Wat die traditie is? Dat is nog niet zo eenvoudig, zegt Hiebsch. In Duitsland en de Scandinavische landen is de lutherse kerk altijd dominant geweest. "Maar hier heb je niet dé lutherse traditie", zegt Hiebsch. "Het bijzondere van Nederland is dat de lutheranen hier vanaf het begin een minderheid zijn geweest. En anders dan in andere landen was de kerk geen staatskerk en had ze geen bescherming van de vorst."

De eerste lutheranen in ons land kwamen uit Antwerpen. Ze stichtten kerken in Middelburg, Leiden, Utrecht, Amsterdam - daar waren ze het machtigst en het invloedrijkst. Qua theologie waren ze aanvankelijk vrij orthodox; de rechtzinnige leer hadden ze meegenomen van de orthodoxe theologen in Antwerpen. In de loop der eeuwen veranderde dat. Hiebsch: "Er vond een interessante verschuiving plaats naar een combinatie van de belijdenis, die belangrijk bleef, met een opening naar maatschappelijke vraagstukken en de menselijke maat."

Progressief

Dat ziet ze vooral terug bij de opvattingen over vrouwen en homoseksualiteit. Daarin liepen de lutheranen met de remonstranten en de doopsgezinden voorop. Met homoseksuele ambtsdragers had de kerk al sinds de jaren zeventig geen probleem, en ook andere verbintenissen dan die tussen man en vrouw konden worden gezegend in de lutherse kerk. De lutherse kerk had al in 1929 haar eerste vrouwelijke predikant.

Ondanks die progressieve praktijk is het volgens de wetenschapper 'te kort door de bocht' om de lutheranen vrijzinnig te noemen. Ze geeft de campagne van de

remonstranten als voorbeeld: "Daarin wordt gezegd: mijn geloof begint bij mij. Dat zouden wij niet zeggen. Mijn geloof begint bij God, dat is voor lutheranen heel belangrijk. Ik zie dat trouwens niet als een tegenstelling, het is een andere manier waarop je het geloof benadert en verwoordt."

Muziek en de wisselzang tussen voorganger en gemeente zijn in de lutherse diensten heel belangrijk, maar Hiebsch zou niet willen zeggen dat dat bij uitstek luthers is. "Ik ben daar heel voorzichtig mee. Er zijn ook gereformeerde en hervormde gemeenten waar de muziek heel prachtig is."

In theologisch opzicht ziet ze veel overeenkomsten met Calvijn, de leerling van Luther die grote invloed had op de kerken in Nederland. In hun opvattingen over het hart als centrum van het geloof en het grote belang van de prediking stonden ze dichtbij elkaar.

Wel ziet ze een ander vertrekpunt bij deze twee kerkhervormers: "Luther was de eerste reformator in de zestiende eeuw. De katholieke kerk stond dicht bij hem. Dat was zijn referentiepunt, hij kwam er zelf uit voort en is ook nog monnik geweest. Voor Calvijn lag dat heel anders. Die kwam na Luther, hij werd reformator van de tweede generatie, toen al meerdere reformatorische stromingen ontstaan waren."

Belangrijk vindt de wetenschapper, dat de Nederlandse lutheranen sinds het tweede Vaticaanse Concilie begin jaren zestig sterk in dialoog zijn geweest met de katholieke kerk. "De toenadering gaat met kleine stappen, vanuit de katholieke kerk is het niet eenvoudig. De paus is op bezoek geweest in de lutherse kerk in Rome. Dat is een begin en ik hoop dat inhoudelijke gesprekken volgen."

Hiebsch vindt dat die lutherse traditie van dialoog met katholieken in de Protestantse Kerk niet voldoende tot zijn recht komt: "Met de komst van de PKN raakt het

belang van die dialoog te veel ondergesneeuwd. Onze fusiepartners zijn daar van oudsher minder op gericht dan wij."

De wetenschapper heeft het programma van de nationale viering van 500 jaar Reformatie, vanavond in Utrecht, nog niet gezien. Maar ze vindt het teleurstellend te vernemen dat er geen rol is voor de lutheranen bij deze besloten bijeenkomst, die wordt bijgewoond door koning Willem-Alexander. Mirjam Kollenstaart, van oorsprong een gereformeerde dominee, verzorgt in die dienst de liturgie. De scriba van de PKN, René de Reuver, van hervormde origine, houdt de preek. Bisschop Hans van den Hende gaat voor in gebed.

Het had Hiebsch vanzelfsprekend geleken dat de president van de lutherse synode een van de voorgangers zou zijn bij de nationale viering. "De lutherse traditie is integraal onderdeel van de PKN", zegt ze. "Op dit soort momenten mag die traditie niet onzichtbaar zijn. In Nederland bestaat de neiging om van het reformatiejaar te spreken, maar het is allereerst een Lutherjaar. Het is per slot van rekening de publicatie van Luthers 95 stellingen op 31 oktober 1517 die wij dit jaar herdenken en vieren. Het zou ook heel raar zijn geweest als er in het Calvijnjaar in 2009 alleen lutheranen in de feestelijke dienst zouden zijn voorgaan."

De scriba van de PKN, René de Reuver, zegt desgevraagd dat de lutherse kant 'helemaal is opgenomen' in de nationale viering, die overigens 'niet alleen over Luther gaat maar over de hele Reformatie.'

In de aanloop naar de fusie van de drie kerken was het nog wel gebruikelijk dat alle drie de partners voorgingen bij dit soort diensten. De Reuver: "Maar dat stadium zijn we gelukkig voorbij. Op mijn stoel had ook iemand uit de lutherse traditie kunnen zitten. Het mooie is dat de gereformeerde, hervormde en lutherse traditie in de PKN

samenkomen. We staan voor het geheel." Hiebsch gelooft niet dat de kerk na veertien jaar fusie al zover is dat de verschillen er niet meer toe doen. "Dat werkt altijd in het nadeel van de kleinste partner", zegt ze.

Zijzelf gaat komend jaar gewoon door met het verspreiden van kennis van Luther en de Nederlandse lutheranen. "Ik hoop dat we het momentum kunnen vasthouden", zegt ze op de vraag welk vervolg het jubileum moet krijgen. In een aantal gemeenten waar ze sprak is dat zeker het geval: die waren zo gegrepen door het thema dat ze haar hebben uitgenodigd voor een vervolglezing.

afsluitend programma

De afsluiting van 500 jaar Reformatie wordt vandaag tijdens een aantal bijeenkomsten in Utrecht gevierd. In de Janskerk houdt de Duitse historica Katharina Kunter om 14.00 uur de eerste zogeheten protestantse lezing - die het begin moet worden van een traditie op hervormingsdag. Om 16.15 uur is er een vesper onder leiding van dominee Andreas Wöhle, de president van de lutherse synode. Theoloog en musicus Hanna Rijken treedt op met een gelegenheidskoor. Het middagprogramma is openbaar.

In de Domkerk begint om 19.00 uur de besloten nationale viering voor genodigden, die wordt bijgewoond door de koning. Alle gasten is gevraagd iemand mee te nemen die hun het geloof heeft voorgeleefd of aan wie ze het doorgeven.

De EO zendt deze dienst zondag uit om 9.15 uur, op NPO 2.